

Henri Barbusse

1873'te Fransa'nın Asnières kentinde doğdu. Edebiyata genç yaşta şiirle başladı. Daha sonra, 1. Dünya Savaşı'na sıradan bir er olarak katılan Barbusse, savaş karşıtlığı nedeniyle ordudan atıldı. Cephe dönüşü, sonradan büyük yankılar uyandıran ve savaşın vahşetini, emperyalist paylaşımın sıradan insan üstündeki ölçsüz yıkımını anlatan *Ateş* romanını yayınladı. Komünist kimliği savaş dönüşü iyiden iyiye olgunlaşan yazar, "proletarya edebiyatı" hakkında düşünce üreten ve dönemin ünlü sosyalist Fransız yazarlarını içine alan bir edebiyat çevresi oluşturdu. Yaşamını bir komünist olarak sürdürmesi ve hayatının son dönemlerini Sovyetler Birliği'nde geçirmesi nedeniyle Batı edebiyat dünyasında görmezden gelinen yazar, Bolşevizme ve SSCB'deki Ekim Devrimi'ne gönülden destek verdi. Bu arada Fransız Komünist Partisi'ne de üye oldu. 1935'te Moskova'da yaşamını yitirdi. *Dışlerin Arasındaki Bıçak* (1922), *Lenin* (1934) diğer eserlerinden bazılarıdır.

Erdoğan Tokatlı (3 Haziran 1939, Denizli - 5 Haziran 2010, İstanbul)

Galatasaray Lisesi'nden mezun oldu. Dizi, sinema yazarlığı ve çevirmenlik yaptı. Sinemaya olan ilgisi yazar-yönetmen olan ağabeyi Atilla Tokatlı sayesinde oluştu. Liseden mezun olduktan sonra çeşitli dergi ve gazetelerde yazıları yayımlandı. Farklı dillerden birçok eseri Türkçeye kazandırdı.

Tokatlı'nın *Çimento* (Fyodor Gladkov) ve *Gözleri Açık Gidenler* (M. A. Asturias) adlı roman çevirileri de Yordam Edebiyat tarafından yayımlanmıştır.

Erdoğan Tokatlı'nın Fransızcadan yaptığı *Aydınlık* çevirisi ilk olarak Aralık 1968'de (Öncü Kitabevi, İstanbul) yayımlandı.

Eserin orijinal adı:

(Clarté)

(Librairie Ernest Flammarion, Paris 1919)

HENRI BARBUSSE

AYDINLIK

ROMAN

TÜRKÇESİ

ERDOĞAN TOKATLI

yordam
edebiyat

Yordam Edebiyat: 122 • **Aydınlık** • Henri Barbusse
ISBN 978-9944-122-05-4 • *Türkçesi:* Erdoğan Tokatlı
Düzeltilme: Nesrin Yazıcı-Sakine Erdoğan • *Kapak ve İç Tasarım:* Savaş Çekiç
Birinci Basım: Temmuz 2012 • *İkinci Basım:* Mayıs 2022

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 44790)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat: 3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • **W:** www.yordamkitap.com • **E:** info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamEdebiyat • www.twitter.com/YordamEdebiyat
www.instagram.com/yordamkitap

Baskı: Pasifik Ofset (Sertifika No: 44451)
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere / İstanbul
Tel: 0212 412 17 77

AYDINLIK

ROMAN

Paris'in halk mahallelerinden bir ölü arabası geçiyor.
Dekorsuz, boyasız ve yaldızsız başlayan bir ölü arabası.
Arabanın arkasında gözle görülüp sayısı kestirilemeyecek
kadar çok bir insan kalabalığı. Önde, üstleri eski, fakat
temiz genç kızlar, ellerinin üzerinde kitaplar taşıyor.
İki yanda, yine sayısı sayılamayacak bir insan kalabalığı...

Ölen adam bir şair, bir romancı, bir yazar.
Fakat öz soyundan bir insan. Adı Henri Barbusse,
Fransa halkı dirisinin ve ölüsünün peşinden gideceği
insanları seçmesini biliyor.

Nâzım Hikmet

BEN

HAFTANIN bütün günleri birbirinden farksız, hepsi birbirine benziyor.

Akşam çökerken usulca yediyi vuruyor bütün saatler ve hemen ardından gürültülü çan sesleri fişkırtıyor ortalığa. Önümdeki kütük defterini kapatıyorum, kalemi önce bir güzel temizliyor ve sonra bırakıyorum elimden. Atkıyı sarıyorum boynuma, şapkamı alıyorum, durup kendi suratımı seyrediyorum aynada; düzgün ve yusuvarlak hatları var yüzümün, saçlarım pırıl pırıl ve cilalı, ipince bıyığının fiyakası yerinde ve bu hâlimle basit bir işçiden çok başkayım ben (işçiden daha üstün, daha dışlı bir adam olduğum anlaşılıyor). Lambayı söndürüyor, küçücük camlı yazıhanemden aşağıya iniyorum. Hâlâ deminki paydos çanının yankısıyla vınlayan kazan dairesinden geçiyor, bir baştan öbür başa yürüyorum. Koridorlara ve merdivenlere gürültülü bir bulut yumağı gibi tel tel olup dağılan telaş ve kirden kararmış işçi kalabalığının arasından sesler geliyor kulağıma: “İyi akşamlar, Mösyö Simon”; ahbablığımız, merhabamız olanlar böyle selam gönderiyor bana. Benimle yakınlığı olmayanlar daha resmî konuşuyor yanımdan geçerken “İyi akşamlar, Mösyö Paulin,” diyor ve mesafeli bir selamla yetiniyorlar. Aynı ayrı cevap yetiştiriyorum hepsine, kendimi koyveriyor ve onlara ayak uydurmaya çalışıyorum.

Dışarıda, rengi uçuk, solgun ve çırılçıklak bir ovaya açılıyor dış kapı. Eşikten bakınca fabrikanın dev boyutlu ve kapkara

dekorları andıran üçgenli, dörtgenli hatları, gecenin koynunda eriyip dağılan sönmüş bacası beliriyor önünde. Nedenini bilemiyorum ama, işçi kalabalığının dışarıya taşan akışına ben de boyun eğiyorum. Dış kapının tam karşısına düşen taş duvarın dibinde yan yana bekleyen kadınların ördüğü bir perde var; koyun çehrelerini hatırlatan solgun yüzlerini güçlkle seçebiliyorum. Oysa kalabalıktakiler tanıyor birbirini; erkekler kadınlara, kadınlar erkeklere sesleniyor. Hünerli bir çabuklukla kol kola giriyor, çift oluyorlar. Gittikçe hayalet bir cadde görünüşüne bürünüyor yürüdükleri yol ve kalabalık garip bir hızla gözden kayboluyor.

Tarlaların arasında belirsiz bir çizgi hâlinde uzanıyor bu yol. Hani iki yanını çevreleyen, sıra sıra dizili ve titrek mum alevleri gibi cılız, kurum karası ağaçlar da olmasa, sıra sıra telgraf direkleri ve onların ördüğü örümcek ağları; çalılıklar ve insana yeşili dökülmüş, kupkuru çalı iskeletlerini hatırlatan bahçe çitleri de olmasa kimse inanmayacak bu yolun varlığına. Sadece birkaç ev var çevrede. Yukarıda, fabrikadan boşalan kalabalığın tırmandığı noktada, işçi mahallesinin tam üstünde rengi soluk ve hâlâ sapsarı bir avuç gökyüzü var. Kalabalığın sırtındaki siyahlı, mavili veya toprak kırmızısı iş gömleklerini öfkeyle ısıyor batı rüzgârı, yün atkılarımızı durmadan kamçılıyor ve karanlığın artık görünmezleştirdiği çehrelerimize vahşi kokularla saldırıyor.

Yürüdükçe gözünüzü alan, aklınızı çelen meyhaneler çıkıyor karşınıza. Hepsinin kapıları sımsıkı kapalı; ama vitrinleri ve kapı camları altın ışıltılarla donanmış hepsinin. Karanlık, alabildiğine basık, eski ve artık terk edilmiş binalar var meyhanelerin arasında; bu kasvet dolu bina yığınının ortasında gökyüzüne açılmış birer delik gibi zaman zaman yıkıntılar beliriyor önümüzde. Ve toprak zeminde boğuk sesli bir trampetin temposuyla, yankılanıyor çevremde yürüyenlerin demirli pabuçları kaldırım taşlarına her vuruşta bir zincir şangırtısıyla yayılıyorlar çevreye. Başım önde ve kulağım kirişte yürüyorum, ama kendi

adımlarımın sesini gene de işitemiyorum, bütün ayak sesleri birbirine karışıyor gene.

Gene her akşamki telaşlı çabukluk var yürüyüşümüzde. Yaklaşan gecenin mürekkep mavisine boyadığı tabiatın ortasında, o koskocaman ve korkunç bir bunalım geçiriyormuşçasına çarpık duran ağacın bulunduğu yerde birdenbire yokuş aşağı yürümeye başlıyoruz, sanki boşluğa yuvarlanıyor ayaklarımız. İşte o noktadan karşıya bakınca Viviers'nin bir yanıp bir sönen, hiç durmadan göz kırpan ışıklarını fark ediyoruz. Gün boyunca uza-yıp giden yorgunluklarının tutsağı insan sürüsü, bu artık gökyüzünde değil, toprağın yüzünde göz kırpan ışıklara yürüyor şimdi; karanlık çökünce bütün yorgunluklar gibi bütün umutlar da birbirine benziyor nedense: Hepimiz birbirimize benziyoruz. Ötekiler gibi ben de kendi ışığıma doğru koşuyorum.

• • •

Uzun bir süre yokuş aşağı iniyoruz, sonra yokuş ansızın bitiyor ve cadde de bir nehir kadar düz ve engebesiz oluveriyor o noktada, gittikçe genişleyerek şehre ulaşıyor. Martın bu son gününde hâlâ çırılçıplak dallarıyla gözümü alan çınar ağaçları var çevremde, çınarların ötesinde boşlukla kesişen ve göz göz görünüşleriyle bir satranç tahtasını andıran işçi evleri var. Düz bir çizgi hâlinde uzayıp giden yalıvarlara benziyor bu binalar, caddedeki kalabalığı tel tel ayırıp usulca yutuveriyorlar. Batan günün ölgün aydınlığında adamakıllı bulanık ve belirsiz duruyor ağaçlar; onları geçer geçmez lojmanlara dağılacak herkes, sıkış tepiş odalara büzülecek insanlar; işte kapı aralıklarından gölge gibi giriyorlar evlere, hemen başka bir kılığa bürünüp bütün pencereleri ışıklandırıyorlar.

Yoluma devam ediyorum, birkaç arkadaş var yanımda; fabrikanın ustabaşıları ve memurlar. İşçilerle pek ahablığım yok. Sonra tek tek ellerini sıkıyorum hepsinin, tokalaşyoruz ve ben bir başıma devam ediyorum yoluma.

Kimliğini, çehrelerini doğru dürüst seçemediğim yayalar gelip geçiyor yanımdan; kapı tokmaklarının ve açılıp kapanan pencerelerin gürültüsü yavaş yavaş işitilmez oluyor; kapılar kapanıyor; gecenin ortasında alabildiğine derin bir çöl hâline geliyor şehir. Sadece kendi adımlarımın sesini duyuyorum şimdi.

Çoğu şehirler gibi iki ayrı şehir hâlinde Viviers. Yukarı kesimde zenginler yaşıyor; Büyük Cadde orada, Büyük Kahve orada, lüks oteller, oyma ağaçtan örülmüş evler, kilise ve tam tepede şato orada. Aşağı kesimde yürüyorum ben. Daracık sokaklar bir örümcek ağından farksız burada ve hepsi fabrikaya kadar uzanan, iki yanı işçi evcikleriyle çevrili ana yola açılıyor. Altı yıldır, yanı Bay Gozian'ın fabrikasında memuriyete girdiğim günden beri her sabah bu yolu tırmanmaya ve her akşam gerisin geriye yürümeye o kadar alıştım ki. Bu mahalleye kök salmış gibiyim; günün birinde buraya yerleşmek, burada yaşamak bile isterim aslında. Ama şehrin yukarı kesimiyle hep bu paranın ve parasızlığın sınırı var aramızda, eskiden de vardı bu sınır, bundan böyle de olacak galiba.

Bir sokak fenerine rastlıyorum. Yeşil Sokak'ta, fare suratlı küçücük bir kız koşuyor önümde, üç meteliğe aldığı ekmeği bir bebek gibi bastırılmış göğsüne, karanlıktan çıkıyor, bir koşuda yeniden giriyor karanlığa. Etape Sokağı: İşte benim sokağım bu. Yarı karanlıkta ansızın berber dükkânının ışıklı camı çıkıyor karşıma, içerinin ürpertili aydınlığı sokağa bakan buğulu camda şekilleniyor. Tam ben geçerken açılıyor dükkânın kapısı ve Bay Justin Pocard beliriyor önümde, sokağa yağlı ve kokulu bir aydınlık vuruyor içeriden; bir müşteriyi uğurluyor, kavrayamadığım homurtulu seslerle konuşuyor; müşterinin suratını rahatlıkla seçtim; başını "evet" anlamında sallayışını ve adam uzaklaşırken Pocard'ın eline vuran aydınlığı, o hiç eskimeyen, hep yeni görünen sakalını sıvazlayışını bile.

Duvarları yıkık, tozlu ve artık kertenkelelerin cirit oynadığı, camları keçe bağlamış, yer yer delinmiş ve yıldız biçimi kapkara

boşluklarla dolu tenekeci dükkânının, bu artık çok eskimiş, terk edilmiş dükkânın çevresinde dolanıyorum bir süre. Biraz ötede küçük Antoinette'in gölgesini görür gibi oluyorum, gözlerinden adamakıllı hasta bu kız ve nedense bir yolunu bulup bir türlü iyileştiremediler zavallıyı; gördüğüm karaltının o olduğuna bir inansam gideceğim yanına, ama yanıldığıma hükmedip evimin avlusuna yöneliyorum.

Avlunun dibindeki küçük dükkânının önünde duruyor Bay Crillon, gün boyunca ıvır zıvır işlerle uğraşiyor orada ve her akşam bu vakitlerde bir sınır taşı gibi karşıma dikiliyor. Kocaman burunlu, kepçe kulaklı ve iyi yürekli bir dev bu, beni ne zaman görse kocaman ve tıraşlı suratını uzatarak başını sallıyor hep. Bir tahta sertliğindeki meşin önlüğüne amansız bir şaplak indiriyor her seferinde. Kolumdan çekerek sokak tarafına, kapı önündeki direklerin yanına sürüklüyor beni ve alabildiğine yumuşak, ama alabildiğine kararlı sesiyle kulağıma fısıldıyor:

“Çok kötü huylu adam şu Petrarque.”

Sonra beresini çıkarıyor başından, kıvrıkcık saçlı başının akşam karanlığını silip süpüren rüzgârıyla devam ediyor:

“Para cüzdanını onardım geçenlerde; lime lime olmuş, kullanılmaz hâle gelmişti. Tam otuz meteliğe patladı bu iş bana, ama gıcır gıcır yaptım cüzdanı. Çok para yutar bu ıvır zıvır işler. Ha ne diyordum, bir dikiş makinası var bizimkinin; işine filan yaradığı yok, ama benim gözüm var makinada, ne zaman makinanınlafını etsem sesi soluğu kesiliyor, rengi kaçıyor herifin!”

Sonra tutup Trompson'un deli saçması iddialarını anlatıyor bana ve Bay Beuret'yi çekiştiriyor, saygıdeğer bir insan olduğu hâlde bir onarım işinde kendisine nasıl kazık attığını, damını onardığı zaman emeğine karşılık ona nasıl kör bir bıçak verdiğini anlatıyor boyuna. Hayatında önemli bulduğu ne varsa bir bir sıralıyor hepsini. Sonunda şunu söylüyor:

“Varlıklı bir adam değilim ben, ama haddimi bilirim. ıvır zıvır onararak kazanıyorum hayatımı, babam da aynı işi yapı-

yordu sağlığında, onun babası da öyleydi. Baba mesleğini beğenmeyen, gözü yüksekte olan çöktür. Ben aklımdan bile geçirmiyorum bunu. Bildiğimi yapıyorum.”

Ansızın gürültülü ayak sesleri beliriyor yolda ve gittikçe büyüyerek bize yaklaşıyor bu sesler, sonra adamakıllı dengesiz, yalpalayan bir gölge yaklaştıkça büyüyerek geliyor üstümüze, onu olağanüstü bir güç ayakta tutuyor sanki. Her zamanki sarhoş hâliyle demirci Brisbille bu gelen.

İkimizi hedef tutarak bağırıyor Brisbille. Yanımıza iyice yaklaştıkça bir an kararsız kalıyor, sonra ansızın yeni bir şey akıl etmiş gibi gürültülü bir fren yaparak duruyor önümüzde. Kaldırımın yüksekliğini hesaplıyor göz ucuyla; söylemek istediklerini debelenen kollarının öfkesinde boğup susturuyor, sendeleyerek devam ediyor yoluna, gözleri kan çanağından farksız ve suratı kıpkırmızı. Hınçlı bir nefret ve şarap kokuyor.

“Pis anarşist!” diyor Crillon, tiksintiyle buruşturuyor yüzünü... “Bok şeyler düşünüyor bu herif, yalan mı?”

“Ah! Bakalım, bu heriften ve peşindeki kılkuyluk alayından biri kurtaracak bizi!” diyerek elini uzatıyor bana. “Hoşça kalın. Hep anlatıyorum Belediyedekilere, dilimde tüy bitiyor. Bu mızıkçı sürüsünü, bu hergele alayını hizaya getirmelisiniz, kanunlarımızı hiçe sayıyor sarhoşlukları diyorum boyuna. Lâf dinleyen kim? Jean Latrouille sümüklüsü çöreklenmiş Belediye’ye, yalan mı? Bilirim, asayiş meraklısıdır hepsi, konuşurken mangalda kül bırakmazlar, ama iş uygulamaya gelince kimse kalmaz ortalıkta, hepsi toz olurlar.”

Bizimki pek öfkeli. Çok yönlü bir alete benzeyen kocaman yumruğunu savuruyor boşluğa. Demin Brisbille’in sallanarak uzaklaştığı yöne doğru savuruyor, o tarafı işaret ediyor bana:

“Sosyalistler böyledir işte,” diyor. “Sözde egemen bu halk, ama doğru dürüst ayakta duramıyor aslında! Onarımcılık yapıyorum ben, dirlik düzenlikten yanayım çünkü. Hadi hoşça kalın

şimdi, hoşça kalın... Joséphine hala nasıl, iyi mi bari? Dirlik düzenlik ve hürriyetten yanayım ben. Bu yüzden girmedim onların çetesine. Daha düne kadar bir genç kız canlılığı ile koşturup duruyordu Joséphine hala, sizi de çok lafa tuttum, çok!”

Dükkânına giriyor. Yok, girmiyor. Tam kapı önünde gerisin geriye dönüp beni çağırıyor yanına. Gizli anlamlar var bana uzanan elinde.

“Haberiniz var mı, yukarıdakiler geldi gene, şatodakiler!..”

Onlara duyduğu saygı yüzünden sesini alçaltıyor: şato halkı gözünün önünden hiç gitmiyor olmalı, ayrılırken farkında bile olmadan saygı ile eğiliyor önümde.

Evimizle içli dışlı bir cam kafes onun dükkânı, gece gündüz orada yaşıyor. Bir mumun aydınlığında şekillenen o bildik dev yapılı gövdesini fark ediyorum içeride, kırık dökük eşya yığınları arasında ve ayakta Crillon. Duvarda ve çevresindeki aletler mum ışığında büyüyüp genişliyor, onun karaltısını yaldızlı ışıltılarla süslüyorlar, yıllar öncesi babası ve dedesinin yaptığı gibi tezgâhına çöküyor Crillon, bütün nefretlerden ve kıskançlıklardan uzak, yüreğini işine veriyor.

Merdiven basamaklarını tırmandım önce evimizin, anahtar yerinden başka engebese olmayan boz renkli kapısını araladım. Gıcırtyla açılıp bana yol veriyor kapı, eskiden kaldırım taşı olan, ama taban tepenlerin aşındırıp toprak yığını hâline getirdikleri yolda, o daracık koridorda yürüyorum işte. Duvarda asılı lambaya tosluyorum. Hep sönüktür bu lamba, hep gaz kokar, var mı yok mu belli değildir; hep unutturur kendini ve her giren mutlaka çarpar ona.

Ben ki hep telaşlı ve aceleliyimdir, eve girince yavaşlıyorum nedense. Zaten her akşam eve vardığımda bu küçük, buruk ve tatsız hayal kırıklığı gelip çöreklenir üstüme.

Hem mutfak, hem yemek odası niyetine kullandığımız odaya giriyorum, halam yatıyor orada, zifiri karanlık bu oda.

“İyi akşamlar, halacığım.”

Pencerenin gökyüzüne açılan solgun çerçevesi önünde, yaktan gelen bir ses derin derin içini çekiyor önce, sonra hıçkırıklarla sarsılıyor.

Sabahın köründe, tam şafak sökerken, yaşlı halamla cümbüşlü bir kavga koptuğunu o zaman hatırlıyorum ancak. Haftada iki üç kere böyle kapışırız onunla. Kirli bir cam yüzünden birbirimize girdik bu sefer. Hiç durmadan, soluk almadan şikâyet edişine öfkelen dim bu sabah, kırıcı sözler ettim ve kapıyı hırsıyla vurup çıktım işe giderken. Halam üzüntüsünden bütün gün ağlamış olmalı. Bütün gün besleyip büyütmiş kırgınlığını, evin işini görürken bir yandan da için için bunu kurmuş galiba. Sonra, tam gün batarken lambayı söndürüp girmiş yatağına, kırgınlığını ille belli edecek bana; bütün derdi bu.

Karanlıkta, hiçbir şey göremediği hâlde kör bir ısrarla patates soyuyordu ben girdiğimde; dört bir yana dağılmış patatesler; insan yürüdükçe çarpıyor onlara, yerdeki kırık dökük eşyanın, elbiselerin ortasında yuvarlanıp duruyorlar. Artık ben yanımdayım ya, gün boyunca biriktirdiği gözyaşlarını koyveriyor halam.

Ağzımı açıp tek laf etmeye bile cesaretim yok şimdi, her zamanki yerime ilişiyorum sessizce.

Pencereyi belli belirsiz karartan perdelerin tam önünde, yatağın üstünde şekillenen sivri ve kupkuru görünüşlü bir karaltı seçiyorum bakınca; çarşaf bir değnekle havaya kaldırılmış sanki, Joséphine hala, bu bir deri bir kemik zavallı kadın.

Odadaki koyu sessizliğin ortasından yavaş yavaş sesini yükseltiyor halam, iniltili sesiyle başlıyor söylenmeye.

“Kalpsiz çocuk, evet, taş yüreklisin sen! Feci şeyler söyledin bana... ‘Senin dırdırından bıktım!’ dedin bana. Ah! Senin bana çektirdiğini kimse bilmiyor ama. Ah, çok kötüsün! Arabacıdan farkın yok, ağzı pis adamsın!..”

Sessiz oturuyorum, karanlıkta gölgesi yastığa vuran solgun yüzünden akıttığı yaşlara, dudaklarından dökülen ağlamaklı sözlere kulak veriyorum.

Hop oturup hop kalkıyorum, ama çaresizim, laf olsun diye cevap veriyorum ona:

“Hadi, bırak ağlamayı, yetsin artık...”

Öfkeli sesiyle bağırarak beni susturuyor:

“Yetsin artık öyle mi! Hayır, susmayacağım işte!”

Akşam karanlığının kirlettiği beyaz çarşafa sarınıyor, bir silah gibi omuzluyor çarşafı, yüzünü örtüyor onunla ve başını öfkeyle sağa sola savuruyor, hem gözlerini kuruluyor, hem “hayır” demek istiyor böylece.

“Hayır! Hiç susmayacağım. O sözün yok mu, o söz yüzünden ölünceye kadar kırgınım sana. Ama şimdi kalkıp yiyecek hazırlayayım, karnını doyurayım. Ufacıktın seni aldığımda (sesi titriyor bunu söylerken); kendimin olan ne varsa senin uğruna harcadım hepsini, her şeyi senin için feda ettim, oysa maceradan maceraya koşmuş uçarı bir kadınmışım gibi davranıyorsun bana.”

Kupkuru ayaklarının çıtırtılı sesi geliyor kulağıma. Yatağın üstüne dağılmış ve bir kısmı yere yuvarlanmış öte berisini toparlamaya çalışıyor; yutkunarak gözyaşlarını susturuyor. Ayakta şimdi, şekilsiz bir kalıp gibi duruyor karanlıkta. Zaman zaman gövdesinin olağanüstü inceliği beliriyor karşımda. Gömleğini, sonra hırkasını geçiriyor sırtına, bir bayrak sopası kadar ince ve kemikli kollarının çevresinde dalgalanan entarisyle bir hayalet görünüşü kazanıyor.

Giyinirken kendi kendine söylenmeye başlıyor ve o zaman, yavaş yavaş çocukluğum, geçmişte yaşadıklarım, hayatımın bütün hikâyesi parça parça dökülüyor zavallı kadının dudaklarından. Yeryüzündeki tek yakınım bu kadın, hem anam benim, hem uğrumda paralanmış bir hizmetçi âdeta.

Bir kibrit çakıyor. Elindeki lamba birdenbire sıyrılıyor karanlıktan, oradan oraya taşınması gayet kolay ışıklı bir peri sanki, zikzaklı alevlerle odanın içinde dans etmeye başlıyor. Bu coşkun aydınlık çepeçevre sarıyor halamı; çiçek tomurcuklarına benziyor gözleri, kocaman ve nemli gözkapakları var, hep kıpırtılı ve

içinin acısını ısıran büyük bir ağzı var. Taze gözyaşları şişirip büyültmüş gözlerini, gözbebekleri ışıltılı ve yanaklarında ayrı ışıklı parlaklık. Kapkara düşüncelere boğulmuş, dalgın bir ifade yanıp sönüyor yüzünde ve bir baştan öbür başa dolanıyor odayı. Kırış kırış hatlarla dalgalanıyor yüzü, boynunda ve çenesinin hemen altında o kadar kırış kırış olmuş ki derisi, bunların bağırsak olduğuna bile hükmedebilir insan, bu görünüşüyle lambanın çiğ ışığında çok acıklı bir görünüşü var.

Artık lamba yanıyor ya, içine gömüldüğümüz bu çift çarşınsından farksız kasvetli dört duvarın çeşitli köşeleri de belirliyor şimdi: Cereyan korkusuyla pencerenin hemen altına, iki çiviyle duvara tutturulmuş şilte bezi göz önünde artık; büyük dolabın tozlu mermeri ve bir kâğıt parçasıyla kapatılmış kilit adamakıllı belirli.

Lamba sönecek gibi oluyor o sırada, halam şaşırıyor ve nereye koyacağını bilemiyor lambayı; sonunda yere bırakıyor yanına çömeliyor, fitili düzeltmeye çalışıyor. Alacalı bir karanlıkla çevreleniyor gövdesi, ellerindeki telaşlı beceriksizlik yüzünden kapkara bir duman fışkırıyor alevin ucundan ve bu duman bir paraşüt gibi tekrar yere iniyor. Derin derin içini çekiyor halam. Gene konuşmaktan alamıyor kendini.

“Çocuğum sen,” diyor bana, “o kadar iyi ve kibar davranıyorsun ki isteyince, ayda yüz seksen frank kazanıyorsun üstelik... Kibar olmasına kibarsın, yaşamayı bilmiyorsun ama; görgüden yana eksiğin var. Zaten bu yanını ayıplıyor herkes, mesele yere tükürdün bu sabah, adım gibi biliyorum böyle olduğun; yanlışımla varsa kafamı kessinler razıyım. Olmaz ki ama, yirmi dört yaşındasın artık! Tükürdüğünü anladım diye kızdın bana ve acısını çıkarmak için tutup ‘dırdırından bıktım!’ dedin, düpedüz sataştın, yalan mı? Ah! Serseri ruhlu bir çocuksun sen! Fabrikadaki patronların gene de iyi davranıyorlar sana. Onların en iyi işçisiydi zavallı babacığın. Belki babandan daha kibar, daha incetin sen, daha İngiliz centilmenisin; Latince öğrenmek

istemedin, hemen ticaret hayatına atıverdin; herkes çok beğendi bu davranışını; gelgelelim çalışkanlıkta babanın eline su dökemezsin, ah bu imkânsız! Hadi, söyle bana, yere tükürdün değil mi?..”

“Çünkü zavallı anneciğin,” diyerek devam ediyor halam, bir hayalet gibi dolanıyor odada, bir tahta kaşık var elinde, önümden geçiyor; “ne yalan söylemeli, şıklığa düşküdü, kılığına kıyafetine çok özenirdi. Kötü bir şey değil ki bu, hele insanın cebi para doluydu. Çocuk gibiydi annen. Öldüğünde yirmi altı yaşındaydı zavallı, ne yalan söylemeli. Ah! Şapkalara nasıl da meraklıydı! Çok güzel kadındı üstelik. ‘Joséphine, bize gelin, beraber yaşayın bizimle,’ dedi bana. O zaman ben aldım seni, her şeyimi feda ettim seni yetiştirmek için...”

Halam birdenbire susuyor, kıpırdamıyor bile, belli ki geçmiş günlerin heyecanı çepeçevre sarmış onu. Kendi kendine mırıldanıyor, bir yandan da başını sallıyor ve sonra alnını siliyor elinin tersiyle.

Her şeyi göze alıyor ve usulca sokuşturuyorum lafı.

“Ben de biliyorum böyle olduğunu...”

Gene içini çekiyor cevap yerine. Ocağı yakıyor. Ateş gittikçe büyüyen bir duman yumağı yaratıyor ocakta, tel tel dağılarak aşağıya süzülüyor bu duman. Halam ateşi karıştırıyor, ayakları ve kukuletasından fişkıran kır saçları bile duman bulutunun bir parçası gibi duruyor karşımda. Mendilini arıyor sonra, alevin isiyile kararmış parmakları ceplerini yokluyor. Sırtı bana dönük şimdi, tencerelerle haşır neşir oluyor.

“Bay Crillon var ya,” diyor, “işte onun babası, ihtiyar Dominique ta Cher’den kalkıp buraya gelmişti yerleşmeye. 66 veya 67 yıllarıydı. Belediye’de meclis üyesi olduğuna göre sözüne güvenilir insandı. (Gerdellerini kapı önüne çıkarmasını usulca söylemek gerekcek ona.) Çok zengin adamdır Bay Bonéas, boynundan rahatsızdır, gene de güzel konuşur ama. İşte onun gibi beyelere hoş görünmelisin asıl, onlara sevdirmelisin kendini. Kibar

çocuksun; ayda yüz seksen frank kazanıyorsun bu genç yaşında; fakat ne de olsa canımı sıkan bir şey var benim; fabrikaya girip çıkarken seni işçilerden ayıracak, işçi olmadığını belli edecek bir şey bulsalar dı bari, şöyle yakana ilıştıreceğın bir şey mesela...”

“Herkes biliyor işçi olmadığını...”

“İşaret olsaydı daha iyiydi.”

Nemli soluklar koyveriyor ağzından ve burnundan gittikçe daha hızlı hırıldayarak mendilini arıyor çevresinde. Lambayı dolaştırıyor odanın içinde. Hep onu izliyorum bakışlarımla, oda girdisi çıktısıyla daha iyi belirleniyor şimdi. Kareli zeminde geziniyor bakışlarım, yan yana duvara dizilmiş iskemlelerin üstüne konuyor; alçacık yatağın ötesinde alabildiğine solgun bir leke gibi duran pencereyi görüyorum sonra; yere dağılmış öteberiyeye bakıyorum; şişeler, saksılar, kumaş parçaları, kapının kilidi, hepsi sırayla geçiyor önümden.

“Ev dediğın düzenli olmalı, öylesini severim ben!” diyerek eşyaların arasından süzülüyor halam, pastel resim köşeleri kadar tüylü tabakalarla kaplı bütün eşyalar.

Her zaman yaptığım gibi arkalıksız iskemleye uzatıyorum bacaklarımı; o kadar aşınmış ki, cilalı ve yepyeni görünüyor bu yüzden. Halamın kupkuru hayaletine doğru uzatıyorum yüzümü ve onun hiç bitip tükenmeyen mırılıtsına, kıpırtılı gezintisine kaptırıyorum kendimi, beşikteki çocuklar nasıl sallanırsa ben de kendimi öyle sallıyorum.

Fakat birdenbire yanıma sokuldu halam. Dar ve sıska omuzlarından dökülen grili beyazlı hırkası var sırtında; boynuma doluyor kollarını ve titrek sesiyle şunları söylüyor:

“Çok yükselebilirsin hayatta, üstün tarafların var çünkü! Kim bilir, günün birinde bütün insanlara her şeyin gerçek yüzünü anlatacaksın belki de. Görülmemiş bir olay değildir bu. Bütün insanlardan daha haklı, daha uzak görüşlü kimseler yaşamıştır dünyamızda. O büyük gerçekçilerden biri neden sen olmayasın, çocuğum!..”

Ve hâlâ gözyaşlarının nemiyle dolu çehresini benden alarak sallıyor başını, uzaklara bakıyor ve orada, baktığı yerde beni görüyor; orada bar bar bağıyor ve büyük gerçekleri haykırıyorum insanlara, hepsi dikkatle dinliyor beni.

Sonra, geleceğin ölesiye hasretle hatırlandığı bu garip an mutfağımızdan silinir silinmez gözlerini gözlerime diyor halam ve devam ediyor:

“Kendinden daha yüksek yerlere sakın göz dikme, çocuğum. Evcil bir adamsın zaten. Yaşlı ve ciddi adamların alışkanlıkları var sende. Güzel bir şey bu. Hiç başkalarından farklı olmaya özenme, emi!”

“Böyle bir tehlike yok, halacığım, üzülme sen.”

Evet tehlike filan yok. Olduğum gibi kalmak isterim. Çocukluğuma ve gençliğime bağlayan bir şey var beni, bu bağın hiç kopmamasını, sonsuza kadar sürmesini isterim. Elbette çok şey bekliyorum hayattan, büyük umutlarım var: Herkes gibi ben de umut ediyorum; umut ettiğim şeyi kesinlikle bilmiyorum aslında; ne olursa olsun çok büyük, umulmadık değişiklikler istemiyorum hayatımda. Ocağın, çeşmenin, kahverengi dolabın yeri hiç değişmemeli, her akşam alıştığım ve beni hiç yalnız bırakmayan sessizlik dolu saatler, kafamı dinlediğim anlar hiç bozulmamalı.

Yahniiyi elindeki tahta kaşıkla karıştırarak ocağın ateşinde ısıtıyor halam. Zaman zaman yüzünü parça parça aydınlatan kederli bir alev fışkırıyor ocaktan. Tenceredeki yemeğe bakmak için doğrulup kalkıyorum ayağa. Salça homurtularla kaynıyor; solgun patates parçaları ve artık erimeye yüz tutmuş soğan dilimleri yüzüyor içinde. Halam kocaman ve bembeyaz bir tabağa boşaltıyor onu.

“Bu senin,” diyor. “Ben yemesem de olur, bu yaştan sonra neye yarar?”

Rengi kararış küçük masanın iki ucuna karşılıklı oturuyoruz onunla. Halam ceplerini araştırıyor. Hafif kamburu çık-

mış, mor ve kupkuru elini cebinden çıkarıyor; bir dilim peynir var avucunda, bıçakla ufalıyor peyniri ve yavaş yavaş atıştırıyor. Yanı başımızdaki lambanın ışığında yüzünü seyrediyorum; henüz kurumamış yüzü, hâlâ nemli; bir su damlacığı duruyor yanağında, ışık vurdukça parılıyor. Bütün yönlere doğru açılıp kapanıyor halamın ağzı, zaman zaman gözyaşı artıklarını da yutuyor.

Orada karşılıklı oturuyoruz işte, tabaklar önümüzde ve tuz bir kâğıt parçasının üzerinde, reçelden bana düşen hisse de hardal kutusunda bekliyor; karşı karşıyayız işte, alınlarımızı ve ellerimizi lambadan fışkıran aydınlık birleştiriyor, odanın öbür kısımlarını örten Oceanian fukara işi elbiseler giydiriyor ikimize de. Bu yorgun iskemlede oturmak, bir tarafına fazla yaslanınca öbür tarafı havaya kalkan bu yıpranmış, bu canı çıkmış masaya ellerimi dayamak var ya, karanlık, eski ve tozlu bir bahçeden farkı olmayan bu yaşlı odada yaşadığımı ve bu odaya koparılmaz bağlarla bağlandığımı o zaman fark ediyorum işte.

Yemekten sonra eski gevezeliğimizden eser kalmıyor. Neden sonra halam tekrar başlıyor mırıldanmaya ve bir kere daha gaz lambasının boğuk ışığında duygulanıyor; bir Japon maskesi gibi duran çehresi adamakıllı kırışıyor, buruş buruş oluyor yüzü, gözleri gene buğulanıyor, sonra belirsiz bir pırıltı gelip yerleşiyor gözlerine.

Bu duygulu ve alabildiğine yaşlı peri kızının gözyaşları etli ve iri dudaklarında birikiyor, coşkun bir yürek biçimini alarak yerleşiyor oraya. Bana eğiliyor yaşlı kadın, öyle garip, öyle anlaşılmaz bir derinlik, bir doluluk kazanıyor ki, âdeta yüreğim paralanıyor.

Beni sahiden seven bir başka insan yok yeryüzünde, o var sadece. Huyunun tersliğine, bitmek tükenmek bilmeyen sızlanmalarına rağmen, biliyorum, hep haklı çıkıyor sonunda.

• • •

Ben esniyorum, halam kirli tabakları topluyor ve mutfağın kuytu bir köşesine bırakıyor onları.

İbrikteki suyu leğene boşaltıyor sonra, bulaşık suyu için ocağın üstüne koyuyor leğeni.

Antonia söz verdi bana, saat sekizde kitapçının önüne gelecek. Oysa saat sekizi on geçiyor şimdi. Dışarıya çıkıyorum. Koridoru, avluyu geçiyorum... Alıştığım ve bana yakın olan her şey beni çepeçevre sarıyor gece karanlığında. Gökyüzünde belirsiz, bulanık bir aydınlık var hâlâ. Crillon'un dört bir yanı cam kaplı küçük dükkânı kızıl bir yakut gibi parıldıyor gecenin koynunda. Crillon'u fark ediyorum içeride –hareket etmeden duramıyor–, elindeki demir parçasını eğiliyor, çırpınan bir kelebek kadar titrek mumun alevinde yaptığı işi kontrol ediyor sonra ve yanı başındaki gaz ocağında fokur fokur kaynayan tutkal dolu kaba uzatıyor elini. O eski zaman zanaatkârlarına özgü tasasız ve önündeki işe kapılmış yüzünü görüyorum; yanaklarının esmerliğini, uzamış sakallarını, beresinden dışarıya taşan dik ve inatçı saçlarını gayet iyi fark ediyorum. Öksürüyor, kulübesinin bütün camları titriyor o zaman.

Sokakta gölgeler var sadece ve sessizlik. Belirsiz gölgeler kıpırdıyor sadece, mırıltılar işitiliyor, tek tük insanlar evlere girip çıkıyor. Katlarda ışıklar yükseliyor, sonra birdenbire düşüyorlar aşağıya. Köşe başında, hemen iki adım önümdeyken birdenbire gözden kayboluyor Bay Joséph Bonés; boynuna doladığı bembeyaz ve kalın fuları görür görmez tanıdım onu. Eve dönerken olduğu gibi şimdi de ben tam önünden geçerken berber dükkânının kapısı açılıyor. İnce ve kulağa hoş gelen sesi duyuluyor: “İştir önemli olan. O kadar uzun boylu değil” diye cevap veriyor öbür adam, hiç durmuyor, uzaklaşıyor boyuna, sokağın ortasında çelimsizliği adamakıllı belli oluyor. Ama önemli bir adamdır mutlaka: İş adamıdır Bay Pocard, gayet hünerlidir bu bakımdan, türlü türlü işler tasarlar. Biraz daha uzakta, parmaklıklılı bir pencereyle sokağa açılan köstebek yuvasında Eudo

babanın, bu bahtsızlık kuşunun, bu garip ihtiyarın öksürüğünü işitir gibiyim; bir gözü sakattır Eudo babanın ve hep şikâyetçi iniltiler dökülür dudaklarından. Evinde bile o kasvetli pelerini çıkarmaz sırtından ve başlığı hep kafasındadır. Casus derler ona, pek sebepsiz bir söylenti değildir bu.

İşte kitapçı kulübesi. Karanlığın ortasında, sipsivri görünüşüyle tek başına bekliyor beni. Antonia gelmemiş daha: gelse mutlaka beklerdi. Önce bir sabırsızlık coşuyor içimde, sonra rahatlıyorum. Neyse, kurtuldum sayılır.

Burada olsaydı böyle düşünmezdim elbette, yanımdayken hoş bulurum Antonia'yı. Vücudunun harreti altın pırıltılarla dolu bir esmerlik getiriyor onun tenine ve sıskalığı insanın etini yakıyor âdeta. Aslında pek anlaşıyorum bu İtalyan kızıyla. Hep kendi özel işlerini düşünüyor, başka şeyle pek ilgilendiği yok, onun işleri de beni ilgilendirmiyor tabii. Şişmanlığına rağmen Victorine'i bin kere tercih ederim ona, hatta o olur olmaz kapislerine, gereğinden fazla hülyalı havasına rağmen Madem Lacielle'i bile... Ondandaki bıktım, ondan da fellik fellik kaçıyorum aslında. Hep böyleyim nedense, sonrasını hiç hesaplama-dan önüme çıkan ilk kadınla büyük aşk havalalarına giriyorum hemen, ama sonra çok bayağı ve tatsız buluyorum bu hikâyeyi. Ne yapayım, elimde değil; o ilk sevişmenin, ilk öpüşün tılsımı büyülüyor beni, ne yapsam kurtulamıyorum, kendimi kaptırı-riyorum.

Şimdi beklemeyeceğim. Gidiyorum işte. Brisbille serserisi-nin demirci atölyesine göz atıyorum geçerken. Sokaktaki son binadır onun dükkânı. Ön cephenin camları çiğ bir portakal rengine bürünmüş, parmaklıkların arasında, gecenin karanlığı daha da belirliyor bu çiğliği. Dilimlere bölünmüş bu ışık yaprağının orta yerinde zaman zaman keskin ve net, zaman zaman da yaygın ve bulanık hatlarla Brisbille'in silueti çıkıyor ortaya. Ve onun hayaleti hünersiz bir coşkunlukla örsün üzerine kapıyor. Gölgesi sendeliyor her kapanışta ve sanki sağına soluna

yuvartlanıyormuş gibi, cehenneme giden bir kayığın yolcusuy-
muş gibi sarsılarak büyüyor. Sarhoşluk adamakıllı azdırıyor
onu, sarhoşluğu büyüdükçe demir yığınlarına ve alevlere olan
öfkese de büyüyor.

Eve dönüyorum. Tam kapının önünde, içeriye gireceğim sıra-
da utangaç bir ses koşturuyor peşimden:

“Simon...”

Antonia bu seslenen. Ne yapalım, biraz da onun canı sıkılsın.
Soluk soluğa yaklaştığını işitiyorum, ama boyuna sıklaştırıyo-
rum adımlarımı, gittikçe hızlanıyorum.

Odama çıkıyorum doğruca. Odam çırılçıplak ve soğuk gene;
onu canlandırmak, yaşanır hâle koyabilmek için gene benim ür-
permeme gerekiyor. Pencerenin kanatlarını çekip kapatıyorum,
son bir defa bakıyorum sokağa; bacalarla kaplı bina damlarının
ağır, kümbet gibi kara gölgeleri, gökteki daha aydınlık siyahlığa
bulaşıyor, hâlâ ışıklı pencereler var ve bu kapkara bina yığınının
en uç köşesinde, öbür başında sarhoş demircinin kanlı ve sarsak
hayali beliriveriyor. Daha uzakta kiliseye ait çan kulesinin tepe-
sindeki haç çıkıyor karşıma, en tepede değerli taşlardan örül-
müş şato duruyor. Hiç tanımadığım, ama hepsi bana benzeyen
kadınli erkekli kalabalıkların yaşadığı kapkara harabe yığınları
görüyorum ne tarafa baksam.

II

BİZ

BUGÜN pazar. Açık pencereden alabildiğine canlı bir nisan güneşi süzülüyor odama. Duvar kâğıdının solgun çiçeklerini baştan başa değiştirip yeniledi âdeta ve masamın üstündeki kırmızı örtünün yıldızlarına yepyeni bir parlaklık verdi.

Olanca dikkatimle giyiniyorum. Uzağa gidiyorum, yakına geliyorum, taze sabun kokusunu ciğerlerime doldurarak kendimi seyrediyorum aynada. Gözlerim büyük mü küçük mü, bunu anlamaya çalışıyorum deminden beri. Aslında ne büyük, ne küçük sayılır gözlerim. Ama gerçekten okşayıcı bir parlaklıkları var.

Dışarıya çeviriyorum bakışlarımı. Vadiye açılan tarafta, dumanlı örtülerin altında şehir uyuyor; şehir insanlardan daha geç uyanıyor denebilir ilk bakışta.

Bugün pazar ya, yavaş yavaş yukarıdan, tepelerden aşağıya, sokaklara doğru yayılıyor insanlar. Hemen tanımak, seçip ayırmak imkânsız onları; ancak olağanüstü günlerde giyilen elbiseler var hepsinin sırtında: Renkli anıtlara benziyor kadınlar, haftanın öbür günlerinde böyle göremezsiniz onları; hafif kamburu çıkmış yaşlılar da var aralarında; iyice yoksul olanlar ve eski, yıpranmış kıyafetlerinin fukaralığını temizlikleriyle gizlemeye çalışanlar da var.

Mavili kırmızılı damları, kaldırımları, küçücük çakıl taşlarıyla örülmüş kaldırım köşelerini, kaldırımlarda gezinen yeni boyanmış, pırıl pırıl pabuçları yumuşak ışıklarıyla süslüyor güneş. Yuvarlak köşeli bir feneri andıran eski bir ev var köşede;

kasvetli ihtiyar Eudo baba, epeydir, eski bir gravürden fırlamış-
çasına huni biçimli bir leke gibi duran bu evde oturur. Daha
ötede Madam Piot'nun evi dikiliyor karşıma, özenle boyanmış
çömlekler gibi cilalı. Bu ilk bakışta göz alacak kadar değişik ya-
pılı binaların yanında öbürleri kaybolup gidiyor aslında, yüksek
ve boz duvarları, ışıltılı perdeleriyle çoğunlukta onlar, şehri şe-
hir yapan onlar aslında.

Fabrikanın tam karşısında, nehrin kenarında yükselen tepe-
nin sırtında olanca beyazlığıyla şato beliriyor önümde. Çürümüş
yapraklardan bir örtü ve artık şekli bozulmuş parklar çevreli-
yor şatoyu. Daha uzakta gene şatoya ait çayırlar ve bahçeler var;
onları aşınca nemli ve yemyeşil toprağın dört köşe dilimlere
bölündüğü, her yıl gittikçe bir taş yığını hâline gelen mezarlık
görülüyor.

Kiliseye gitmeden önce Brisbille'in demirci atölyesine uğra-
yacağız halamla: Bizim için bir zorunluluk bu, kapımızın kırık
anahtarını onarması gerekiyor çünkü. Crillon'un bugün kim-
sesiz, soğuk ve dağınık görünen camlı kulübesinin yanında bir
gerdelenin üstüne çöküyor ve avluda bekliyorum halamı. Vak-
tinde toparlanmayı, bir yere gidilecekse zamanında hazır olmayı
hiç bilmez halam. Demin tam iki defa üst üste belirdi kapıda,
kadife pelerinli güzel elbisesini giymişti üstelik, ama her seferin-
de içeride mutlaka bir şey unutarak, her seferinde unuttuğu şeyi
son anda hatırlayarak bir köstebek telaşıyla tekrar girdi eve. Bir
şey unutmamış bile olsa giderayak odama çıkıp şöyle bir bakmak
ister, alışmıştır buna.

Neyse ki yan yana yürüyoruz sonunda. Gururlu bir tavırla
kasılarak koluma giriyor. Zaman zaman yan gözle beni seyre-
diyor, o zaman ben de ona çeviriyorum bakışlarımı, dudakla-
rında düğümlenen gülümseyiş sevimli bir kırışıklık oluveriyor
güneşte.

Bir süre böyle yürüdükten sonra birdenbire durdu halam:
"Biraz önden yürü sen, ben yetişirim sana."

Ve hemen çöpçü kadına, Apolline'e yanaştı. Hem yusuvarlak, hem uzun boylu bir kadın bu; süpürgesini almamış yanına, upuzun ve sarkık kolları boşta kalmış bu yüzden, şaşkın bir tembellik içinde boşlukta sallanıp duruyorlardı ben gördüğümde; kaldırımda pinekliyordu:

Halam kolundan tutup sürüklüyor onu, yürürken dönüp geriye bakıyorum usulca; halam boğucu bir sır verir gibi telaşlı fısıltılarla beni anlatıyor kadına, onun peşi sıra yürüyor Apolline, yengeç misali topallayarak ona yetişmeye çalışıyor.

"Bu çocuğun," diyor halam, "odası çok dağınık, adamakıllı bakımsız. Çok takma yaka kullanıyor ve hepsini çabuk kirletiyor, burnunu sümkürmesini de bilmiyor üstelik. Buruşturup buruşturup cebine tıkıyor mendilleri; kirlenince taş gibi oluyor meretler."

"İyi bir delikanlıya benziyor ama," diyor çöpçü kadın ve boşta kalan kollarını koca gövdesiyle birlikte sallayarak, kat kat olmuş pabuçlarının eskiliğine, eteğine yapışıp orada kuruyup kalmış çamurlara aldirmeden yürüyor.

Halamın benim sırlarımı böyle her önüne gelene pervasızca söylemesi çileden çıkarıyor beni. Sabırsız bir öfkeyle çağırıyorum onu yanıma. Ben seslenince olduğu yerde sıçırıyor, sekerek geliyor yanıma ve bana bakıyor, gene haksızlığa uğramış bir insanın hüznünlü ifadesi var gözlerinde.

Yeşil yapraklarla süslü siyah şapkasının altında önüne eğiyor başını, herkesin içinde kendisini sert bir sesle çağırdım diye gene kırgın bana ve bu kırgınlık yüzünden okunuyor. Yüreğinde sakladığı o eski öfke kabarıyor gene ve patlıyor:

"Geçen gün," diyor, "yere tükürdün!"

Elinde değıl; ütülü pantolonuyla yan yana iki uzun saksıyı andıran ve gömleğı bir taş parçası gibi görünen bir adama takılıyor bu sefer, beni bırakıp kaldırımdaki adama doğru seğırtiyor. Baş başa bırakıyorum ikisini ve tek başıma Brisbille'in atölyesine giriyorum.

Örsten fıskıran alevler âdeta yangına veriyor atölyeyi. Duvarlarda ve tavanda asılı aletlerin kapkara lekeleri kaplamış dört bir yanı; bütün bunların tam orta yerinde duruyor Brisbille, elleri kurşundan dökülmüş sanki, kapkara önlüğü demir ve çelik kırıntıları dolu ve bugün pazar olduğu için, o alışılmış bütün inançlara karşı çıktığı için herkesin temizliği ölçüsünde pis bugün. Belli ki karnı aç, yüzü solgun. Dua vaktinin geldiğini bildirecek çan seslerini bekliyor sabırsızlıkla, tek başına gidip kafayı çekecek o zaman.

Atölyenin sokağa açılan ve bulanık gölgelerle kaplı camında dört köşe bir delik var, sokağın bir kesiti en keskin hatlarla ve en canlı renklerle seyrediliyor buradan; insanlar durmadan gelip geçiyor önümüzden. Bir gözlüğün prizmasındaki kadar net her şey; insan gölgeleri kâh beliriyor kâh kayboluyor ve bazen de birbirleriyle keşişiyorlar; kırış kırış ve tüylü bir şapka beliriyor bazen; gök mavisi kravatu, düğmeli pabucu ve incecik ayaklarında boru gibi uzayan pantolonu ile bir çocuk beliriyor sonra; etekleri şişkin, gergin ve kederli suratlı iki kadın rastlaşıyorlar önümüzde, birbirine bulaşan yapışkan mürekkep damlaları gibi yüz göz oluyor, fısıltılı bir sohbeta dalıyorlar. Durmadan tekrarlanan bu renkli sinema şeridinin en önünde Brisbille var, kimi hedef tuttuğu anlaşılmayan sözler mırıldanıyor boyuna. Kızıl saçları, çil çil bir yüzü var, saçları yağlı ve sesi çatlak. Kafesinin içinde dolanıp duruyor, kocaman ayaklarıyla şekli bozulmuş terliklerini sürüklüyor nereye yönelse, alçak sesle ve burnundan soluk alarak konuşuyor benimle. Konuşmayı beceremiyor Brisbille, haykırmayı biliyor sadece; bir insanın gırtlığından böylesine çatlak sesler çıkarabilmesi için hançeresini öfkeli bir inatla bastırması gerek.

Halam giriyor soluk soluğa, rastladığı ilk iskemleye çöküyor, göğsüne bastırıldığı kutsal kitabın altından kırık anahtarı bulup çıkarıyor. Sonra o her zamanki bunalmış tavrıyla, kesik kesik konuşarak bu kırık anahtarı anlatmaya başlıyor; nasıl kırıldığını hikâye ediyor, bu olayla ilgili ne kalmışsa aklında, hepsini anla-

tiyor. Ama bir anda sokağa çevriliyor suratsız demircinin bütün dikkati.

“Gene o davar!” diye haykırıyor.

Bay Fontan bu, şehrin şarapçısı Bay Fontan geçiyor sokaktan. İri yapılı, gösterişli, yağlı gövdesiyle bir ev kadar bembeyaz bir adam. Hiç konuşmaz bu herif, hep yalnızdır. Nüfuzludur; çok para kazanıyor çünkü; binlerce ve binlerce frank istif etmiştir şimdiye kadar. Öğle ve akşam vakitlerinde kimse ortalıkta göremez onu; dükkânında, tezgâhın arkasına çöreklenerek tek başına tıknır. Günün geri kalan vakitlerinde kimsenin suratına bakmaz zaten, müşteriden para alırken hiç konuşmaz. Ufacık bir delik açmıştır tezgâhına, o delikten aşağıya kaydırır paraları. Gün doğuşundan gün batışına kadar sürekli para depo edilir onun tezgâhında.

“Başkalarının parasına tuzak kuruyor,” diyor halam.

Ben tamamlıyorum:

“Çok zengin.”

“Her şeyi söylemiş oldun şimdi,” diye homurdanıyor Brisbille. “Pis burjuva, sen de! Öbür arkadaşlar gibi zavallı bir serserisin ama, bakıyorum, bu burjuva fikirlere sımsıkı sarılmışsın!”

Sabırsızlığımı belli ediyorum. Gerçek değil söylediği ve üstelik Brisbille’in bu sınır tanımayan, herkese ve her şeye saldıran hınçlı öfkesi kızdırıyor beni, oysa kendisi de bu öbür insanlardan daha paralı adamın dükkânına yaklaştığını görünce susuyor, o da eziliyor zenginliğin karşısında. Çelik keskinliğindeki gözlerini kırpıştırarak susuyor. Bizim gibi.

“Boneas’lar daha zengin ama,” diye mırıldanıyor halam.

Dükkânın açık kapısı önünden geçiyor Bay Fontan. Bu nüfuzlu, fakat kimsesiz zengininin soluduğunu rahatça duyuyoruz. Kocaman pardösüsüyle sırtını bize dönerek uzaklaştığını görünce homurtulu sesiyle veriştirmeye başlıyor Brisbille:

“Ne surat be. Gördün ya işte, kulaklarına asılmış gibi durmuyor mu çenesi? Sahici bir domuz fotoğrafı bu herif!”

Halk çocuklarına özgü anlık bir keyifle devam ediyor:
“Neyse, bunların hepsi havaya uçacak yakında!”

Kendi sözüne gülüyor. Halam ondan uzakta başka bir yere oturuyor. Kabalığın, kötü yürekliliğin ve kıskançlığın temsilcisi saydığı Brisbille’den tiksiniyor aslında. Gerçekte de ileri fikirleri, aşırılığı yüzünden herkes kızıyor bu maskaraya. Ama gene de ona işi düşenler pazar gününü seçiyorlar genellikle, dükkânına çöreklenip bir zaman oturuyorlar orada. Pazar günleri onun dükkânında rastlaşacaklarını biliyorlar, gelenek hâline getirmişler bunu.

“Şu bizim küçük Antoinette tedavi edilecek, iyileştirecekler onu,” diyerek Benoit beliriyor kapıda.

Ayaklı gazetedir Benoit. Başına hiçbir şey gelmez onun, ama işi gücü başkalarıyla uğraşmaktır.

“Biliyorum,” diyor halam. “Bu sabah söylediler bana da. Sabahın yedisinde çok kimse duymuştu bu haberi: Büyük bir göz hekimi gelecekmış şatoya, şatodakilere konuk olacak ve bol bol ava çıkacakmış.”

“Zavalılık, bir melektir o!” diye derin derin göğüs geçiriyor dükkâna giren kadın.

Acı ve hırçın sesiyle Brisbille karışıyor söze:

“Hep iyileştirecekler o küçük kızı, hep söylerler. Allah kahretsin! Kimsenin ilgilendiği yok aslında, yalan mı?”

“Yo, herkes ilgileniyor onunla,” diyerek bir ağızdan ona cevap yetiştiriyor kadınlar, çileden çıkmış görünüyor ikisi de.

“Yardım gelecek derken perişan oldu gitti fukara,” diyor Brisbille ve o artık alıştıığımız budala, cafcacflı sözünü yapıştırıyor hemen:

“Toplumun kurbanı o çocuk!”

Bay Joséph Bonéas girdi Brisbille’in dükkânına, sık sık çıkıp geliyor böyle, mahallenin insanlarıyla içli dışlı olmaktan çekinmiyor çünkü; Bay Focard ve Crillon da geldiler onun peşi sıra; yeni tıraş olmuş Crillon, yüzünün derisi gerilmiş, kokular sü-

r nm ; başka insanlar var arkalarında. Bay Mielvaque'ın sedef beyazı kel kafasını görüyorum mesela, görgü kurallarına aŐırı d Ők nl g  yüzünden Őapkasını çıkardı demin. K tiplik yapıyor fabrikada; artık lime lime olmuş gömlekler giyiyor ve türlü biçimlerde denediği tek bir ceket var sırtında, görünüŐe bakılırsa pek yakında paralanacak o ceket.

Beni bayağı etkiliyor Jos ph Bon as. Yandan bakılınca ince-liği daha iyi beliren yüz hatlarına, sırtındaki matem elbisesinin sadelik dolu koyu gölgesine, yaldızlı hatlarla süslü siyah ve parlak eldivenlerine çevriliyor bakışlarım.

O da çıkardı Őapkasını. K Őemde, kimseye fark ettirmemeye çalıŐarak ben de elime alıyorum Şapkamı.

DoĐuŐtan ince, Çık ve gösterişli bir genç adam Jos ph Bon as. Ama hasta bir adam aslında, her tarafı çıban dolu. Boynu kamburlaŐmıŐ gibi duruyor ne zaman baksam veya solgun ŐiŐlikler dolaŐıyor bileklerinde. Alabildiğine hastalıklı, dayanıksız vücudunda pırl pırl ve katıksız bir zek  yaşıyor. Hayranlık duyuyorum ona, aklı başında ve kendine özgü düŐünceleri olan bir insan  nk , üstelik konuŐmasını da biliyor. Son karŐılaŐmamızda bugünkü Fransa'nın geçmiŐteki Fransız geleneklerine nasıl sım-sıkı bağlı olduğunu anlattı bana, benim için yepyeni bir uyanıŐ olan enfes bir sosyoloji dersi verdi. Bu genç adamın dostluğunu özlüyor ve ona benzemeye çalışıyorum; beni geniŐ  l de etkilediğini herh lde bilmiyor.

Onun sözü geçiyor çevrede, Viviers'de bir "gençler topluluğu" kurmak istediğini söylüyor sık sık. Ve sık sık Şunu söylüyor bana:

"İlerledikçe bütün insanların dar görüşlü ve yobaz oldukla-rını fark ediyorum. Burunlarının ötesinde neler olup bittiğini hiçbiri bilmiyor, hiçbir Şeyi göremiyorlar."

"Evet," diyerek hak veriyorum ona.

Sonra adamakıllı kısa buluyorum verdiğim cevabı, uzayıp giden sessizlik bu duyguyu çaresiz bir hızla büyütüyor içimde. O da benim gibi düşünüyor olmalı; bu o kadar belli ki beni bı-